

# Examen HAVO 2009

tijdvak 1  
woensdag 20 mei  
9.00 - 12.00 uur

**geschiedenis**

tevens oud programma

**geschiedenis**

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 30 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 76 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

## Ten oorlog! Europese oorlogen 1789 - 1919. Oorlog als maatschappelijk fenomeen

---

- 2p **1** In de Coalitieoorlogen voerde de Franse regering de dienstplicht in. Leg uit dat zij hiermee de betrokkenheid van Franse burgers bij de staat kon vergroten.

*Gebruik bron 1.*

Von Brandt beschrijft het Spaanse verzet tegen Napoleon als een guerrillaoorlog.

- 4p **2** Noem twee aspecten van een guerrillaoorlog en geef per aspect aan hoe dit in de bron naar voren komt.

Een bewering:

De oorlogvoering in Frankrijk tijdens de oorlog van 1870-1871 lijkt op de manier van oorlogvoeren zoals Von Brandt die beschrijft.

- 2p **3** Beargumenteer of dit juist is voor de periode vóór de Slag bij Sedan of voor de periode ná de Slag bij Sedan.

Met het Congres van Wenen begon in Frankrijk een periode van restauratie op politiek én op militair gebied.

- 2p **4** Geef van beide een voorbeeld.

Een bewering:

Tsaar Nicolaas I gebruikte in 1853 een godsdienstig argument als voorwendsel voor zijn imperialistische politiek.

- 2p **5** Noem dit argument en geef aan wat Nicolaas daarmee wilde bereiken.

*Gebruik bron 2.*

Stel: je werkt tijdens de Krimoorlog bij het Britse Ministerie van Oorlog en je krijgt deze foto van Roger Fenton onder ogen. Je moet bepalen of deze foto bruikbaar zou kunnen zijn voor de Britse propaganda.

- 3p **6** Bepaal de bruikbaarheid van deze foto voor de Britse propaganda door:
- de aanleiding te noemen voor het laten maken van deze foto en
  - uit te leggen welk politiek effect je met deze foto wil bereiken.

Kort na de oorlogsverklaring aan Pruisen op 19 juli 1870 waren in de Franse boekhandels de landkaarten van Duitsland al snel uitverkocht.

- 3p **7** Geef commentaar op deze gebeurtenis door:
- uit te leggen welk verband er bestaat tussen de grote verkoop van die kaarten en de Franse verwachting over de komende strijd en
  - één militaire reden te noemen waarom deze verwachting op dat moment niet realistisch was.

*Gebruik bron 3.*

Stel: je weet niet dat deze bron uit 1871 is. Toch kun je uit de inhoud ervan opmaken dat de beschrijving gaat over de afloop van de Frans-Duitse oorlog van 1870-1871.

- 3p **8** Toon aan dat in dit fragment:
- niet de afloop van de Krimoorlog wordt beschreven, maar
  - wel de afloop van de Frans-Duitse oorlog en
  - niet de afloop van de Eerste Wereldoorlog.

De volgende gebeurtenissen staan in willekeurige volgorde:

- 1 Frankrijk staat Elzas-Lotharingen af aan het Duitse keizerrijk.
- 2 Duitsland staat Elzas-Lotharingen af aan Frankrijk.
- 3 Napoleon III eist neutraliteit van Pruisen bij de Spaanse troonopvolging.
- 4 In Parijs wordt de Commune bloedig onderdrukt.
- 5 Napoleon I verliest de Slag bij Waterloo.
- 6 Franse troepen capituleren na de Slag bij Sedan.

- 2p **9** Zet deze gebeurtenissen in de juiste volgorde van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Een bewering:

De oorlog die in juli 1914 uitbrak, begon als regionaal conflict, maar liep al snel uit op een wereldoorlog.

- 2p **10** Ondersteun deze bewering door:
- aan te geven waarom de eerste fase van deze oorlog regionaal genoemd wordt en
  - een verklaring te geven voor de uitbreiding van het conflict naar een wereldoorlog.

*Gebruik bron 4.*

Uit dit fragment blijkt dat keizer Wilhelm een onrealistisch beeld geeft van het Duitse optreden in de oorlog tot dat moment.

- 2p **11** Toon dat aan.

*Gebruik bron 4.*

Stel: je doet een onderzoek naar het lot van vrouwen en kinderen in de Eerste Wereldoorlog. Na bestudering kom je tot de conclusie dat deze bron niet betrouwbaar genoeg is en dat je beter andere bronnen kunt zoeken.

- 4p **12** Licht dit toe door:
- uit te leggen waardoor deze bron niet betrouwbaar genoeg is en
  - (zonder bron) twee soorten primaire bronnen te noemen en per bron uit te leggen waarom die wel betrouwbaar genoeg zou zijn voor je onderzoek.

*Gebruik bron 5.*

De winkel die op deze foto zichtbaar is, heeft waarschijnlijk nog zwaarder te lijden gehad van de oorlog dan de meeste andere winkels in Berlijn.

- 2p **13** Geef hiervoor de verklaring.

*Gebruik bron 5.*

Een bewering:

Deze foto past bij de grote maatschappelijke veranderingen die in de Eerste Wereldoorlog plaatsvonden.

- 3p **14** Noem een verandering op sociaaleconomisch gebied die bij de foto past en leg uit (zonder bron) welk gevolg die verandering had voor de positie van vrouwen.

Lloyd George, in de Eerste Wereldoorlog premier van Groot-Brittannië, schreef in de jaren 1930 dat het gevaarlijk is om in oorlogstijd de regering ondergeschikt te maken aan de legerleiding.

- 2p **15** Leg uit wat dit gevaar was.

## Dynamiek en stagnatie in de Republiek

---

In 1544 regelden Karel V en de Deense koning in een verdrag de doorvaart door de Sont voor schepen uit de Nederlanden.

- 2p **16** Leg uit waarom dit zo belangrijk was voor de Hollandse steden.

*Gebruik bron 6.*

Een bewering:

In de eerste helft van de 17e eeuw

- was de bloei van de moedernegotie een oorzaak van technische vernieuwing in de scheepsbouw en
- was technische vernieuwing in de scheepsbouw een oorzaak van de verdere bloei van de moedernegotie.

- 4p **17** Toon met de bron aan, dat beide onderdelen van de bewering juist zijn.

*Gebruik bron 7.*

Uit dit reglement van het schoenmakersgilde kun je afleiden dat het gilde een economische én een sociale functie heeft gehad.

- 2p **18** Toon dit met de bron aan.

Gilden speelden geen rol in de meeste trafieken die in de zeventiende eeuw in Holland ontstaan.

- 3p **19** Geef hiervoor de verklaring door:
- eerst een omschrijving te geven van een trafiek met een voorbeeld en
  - daarna een reden te geven waarom gilden geen rol speelden in de meeste trafieken.

De Hollandse nijverheid en handel profiteerden van de verovering van Antwerpen door het Spaanse leger.

- 3p **20** Noem drie voordelen voor de Hollandse nijverheid van de Spaanse verovering van Antwerpen.

*Gebruik bron 8.*

Een interpretatie:

Uit dit schilderij blijkt, dat de schilder Amsterdam ziet als het centrum van de wereld.

- 4p **21** Ondersteun deze interpretatie door:
- met twee elementen uit het schilderij uit te leggen dat de schilder Amsterdam als centrum van de wereld afbeeldt en
  - (zonder bron) twee argumenten te noemen waaruit blijkt dat dit beeld van Amsterdam in de zeventiende eeuw terecht is.

*Gebruik bron 9.*

Dit soort plannen past goed bij de Gouden Eeuw in de Republiek.

- 3p **22** Leg dit uit door met de bron aan te geven:
- welke verandering wordt voorgesteld en
  - welke technische vernieuwing daarvoor wordt gebruikt en
  - waarom dit past bij de economische ontwikkeling van Holland.

*Gebruik bron 9.*

Er was één beroepsgroep in deze omgeving lange tijd tegen deze droogmakerij.

- 2p **23** Noem die beroepsgroep en geef hun bezwaar weer.

De gebeurtenissen en ontwikkelingen hieronder hebben te maken met de internationale handel:

- 1 Brugge wordt de belangrijkste handelsstad van de Nederlanden.
- 2 Cornelis de Houtman bereikt als eerste Nederlandse koopman Indië.
- 3 De Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) wordt opgericht.
- 4 De Vierde Engelse Oorlog maakt de invoer van Aziatische producten onmogelijk.
- 5 De West-Indische Compagnie (WIC) wordt opgericht.
- 6 Portugese kooplieden beginnen met de invoer van specerijen uit Indië in Europa.

- 2p **24** Zet deze gebeurtenissen en ontwikkelingen in de juiste volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

*Gebruik bron 10.*

De achttiende eeuw wordt wel de "Eeuw van de Verlichting" genoemd.

- 2p **25** Leg uit of deze bron een voorbeeld is van Verlichtingsdenken.

Boeren in het westen en noorden van de Republiek werden na 1670 getroffen door een economische crisis.

- 3p **26** Noem een oorzaak van deze crisis en leg uit waarom de boeren in het oosten van het land minder last ondervonden van deze crisis.

**Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.**

*Gebruik bron 11.*

Uit deze tabel blijken veranderingen in de werkgelegenheid in de zeevaart en visserij tussen 1680 en 1770.

- 2p **27** Noem de grootste verschuiving en geef daarmee aan dat deze verschuiving de economie van de Republiek kwetsbaarder maakte.

*Gebruik bron 11.*

Deze tabel zou door patriotten gebruikt kunnen zijn ter ondersteuning van hun politieke opvattingen.

- 2p **28** Leg dit met de tabel uit.

In de loop van de achttiende eeuw veranderde de positie van vrouwen in de Republiek in vergelijking met de zeventiende eeuw.

- 2p **29** Geef een voorbeeld waaruit dit blijkt en verklaar die verandering.

In de achttiende eeuw gaat de Republiek er economisch gezien op achteruit.

- 2p **30** Noem een binnenlandse en een buitenlandse oorzaak van deze achteruitgang.

---

**Bronvermelding**

*Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.*